

SJUGDEN

Ett sorgespel bland fjällen.

Berättelse från Jämtland

för

Jämtlandsposten

av

J.P. Wallin

Östersund

Jämtlandspostens tryckeri 1887

De svedjande eldar, den odlande plog,
 Allt längre och längre de skrida;
 För dånande yxor han stupar den skog,
 Som mäktat mot stormarna strida.
 Av kärr, som förtorkat, han redan är full,
 Av grönskande fläckar, med skördar av gull;
 Mitt rike blir trängre och trängre.

Se, bäcken, som störtar från fjället sig ned
 Med lekande språng under våren,
 Han tvingas att vattna den sandiga hed,
 Och ängar där växa i spåren.
 Jag gripes allt mer av det snärjande nät,
 Det följer helt tätt mina flyende fjät;
 Mitt rike blir trängre och trängre.

Ur "Fjäll-lappen" av Frithiof Grafström.

Vem minns ej med vilken förtjusning man i unga dagar läste
 Coopers romaner och andra indianböcker, vilkas spännande egen-
 skaper uppbyros av det för dem alla gemensamma grundmotivet:
 den spännande kamp för tillvaron, som mellan två människoraser
 fördes i det fjärran väster.

Vi knappast anade då, att inom vårt eget land i långliga tider förts och än-
 nu föres en liknande strid, ofta på liv och död, mellan två för vanandra li-
 ka främmande raser; enda skillnaden var, att i Amerika fördes striden mellan
 vita och röda, i vårt eget land mellan vita och gula. Då vi uteslutande intres-
 serade oss för den förra men glömde den senare, så gingo vi, kan man säga,
 icke blott över en å utan över ett världshav efter vatten.

Att vi så gjorde, kom sig således icke därav, att vi inom vårt eget land sak-
 nade motstycke till vad vi läste om, utan det kom sig därav, att vi saknade
 en Fenimore Cooper, som kunde skildra och romantisera dem.

Den 17 april 1886 befann jag mig på den av Andra kammarens åhörarläktare vid behandlingen av den s.k. Lapplagen, eller tydligare uttryckt "Förslag till lag angående de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige". Jag har nämligen tillbragt en del av min barndom och ungdom inom lappmarkens gränser, vadan jag särskilt intresserade mig för detta lagförslag. Bland de talare, som i frågan uppträdde, var representanten för Jämtlands norra domsaga: kyrkoherden O.N. Wagenius. Början av hans anförande lyder enligt Andra kammarens protokoll sålunda:

- Man kan väl med skäl vänta av mig, då jag begärt att få uttala mina tankar i denna fråga, att jag skall vilja hålla mig till vad som är rätt. Jag vill också försöka att göra det, så långt jag inser och förstår.

Jag vill då först be att få gå tillbaka något i tiden och framställa för kammaren, huru det särskilt har tillgått i avseende på lapparnas ställning i Jämtland. En stor del av de trakter inom denna provins, vilka nu äro anslagna åt den bofasta befolkningen, tillhörde i början av detta århundrade ostridligen lapparnas område, och det fanns ingen som gjorde dem något intrång, utan de fingo fritt flytta omkring på dessa trakter. På den tiden hörde man aldrig talas om några klagomål från lapparnas sida, och inte heller sporde jag i min ungdom, att det förekom några tvister mellan den bofasta och den nomadiserande befolkningen. Vid den avvitrning, som sedermera företogs i Jämtland, begingo vederbörande det felet - jag säger det rent ut - att från lapparna taga en stor del mark, som icke borde hava blivit dem fråntagen, för att utlägga den till odlingsjord. Här, mina herrar, besannar sig den satsen, att barn får sota för fädrens - jag vill icke säga missgärningar, men dumheter. Genom denna avvitrning togos, såsom jag nämnde, stora vidder av mark från lapparna, och att detta icke skedde med deras goda minne och bifall vill jag bevisa genom att anföra ett exempel från den församling, där jag tjänstgör som pastor. År 1912 - så har det berättats för mig - flyttade ett nybyggarhushåll från den nedanför belägna bygden till ett ställe längre upp i socknen, beläget omkring sju mil från Ströms kyrka, men i alla fall hörande till Ströms församling, lockade dit av det rika

fiske och bete som där erbjöds. Men vad hände? Lapparna ansågo sig lida orätt och intrång i sina rättigheter, togo själva lagskipningen i sin hand och tillämpade lynchlagen. De mördade fadern och modern samt instängde barnen och läto dem svälta ihjäl. De nedbrände uthusen, så att av boskapen som var bunden i dem, och av alla dem, som bott där, funnos endast benen kvar, när detta dåd först flera veckor efteråt uppdagades av andra nybyggare, som bodde i närheten. Lapparna som förrövat ogärningen, blevo lagförda och överbevisades om att hava begått dessa brott, och platsen, där de blevo avrättade, ligger icke långt från Ströms kyrka. Detta skedde 1812. Jag anför detta som bevis på att den inflyttning, som skedde på 1820- och 1830-talen på lappmarkernas område, ingalunda skedde med lappbefolkningens stilla och tysta medgivande, och det har också sedermera gång på gång klagats över detta intrång. Den grundsats som på den tiden följdes av såväl regering som av vederbörande länsstyrelse gick ut på, att man skulle utvidga sig och, såsom landshövding von Törne berättas hava lovat konung Carl Johan, söka återöfva på Jämtlands område vad man mist genom förlusten av Finland. På så sätt gingo lapparna miste om stora marker....."

Den tilldragelse som herr Wagenius i detta sitt anförande omnämde, har jag sedan lyckats erhålla närmare underrättelse om i Riksarkivet, där jag fått taga del av alla rättegångshandlingar i målet, varjämte jag i kongl. biblioteket förskaffat mig andra nödiga upplysningar. Vad jag här nedan berättar är i huvudsak endast ett framläggande av de resultat, som genom sagda undersökning vunnits; jag har endast tillåtit mig att framställa den i novellistisk form.

Handlingen i efterföljande skildring ansluter sig således troget till de fakta, som i nämnda rättegångshandlingar anföras; alla de uppträdande personerna och deras namn äro historiska, och vad karaktärsteckningen angår har jag begagnat mig av de vinkar, som i samma handlingar förekomma, vadan jag hoppas att den kulturhistoriska skildring av nybyggares och lappars inbördes förhållande som härmed lämnas, skall väcka intresse; - och titeln "Ett sorgespel bland fjällen" skall tyvärr visa sig berättigad.

Första akten.

²Och Jakob drog till Succoth och byggde sig ett hus och gjorde hyddor åt sin boskap ".(1 Mosebok 33:17).

Man kunde nästan hava trott sig se en illustration till denna bibeltext, om man torsdagen den 25 juni 1812, dagen efter midsommardagen, hade mött den nybyggarfamilj som med sin boskap och allt sitt husgeråd befann sig på vandring genom skogarna ovanför den stora Flåsjön på gränsen mellan övre Jämtland och Ångermanland för att bosätta sig högre upp bland fjällen - man kunde som sagt hava trott sig se i ny upplaga någon av de gamla patriarker-
nas familjer på flyttningståg, hade icke den åtföljande hjorden varit alldeles för liten.

Mannen var några och 30 år axelbred och stark; lång var han även, när han fick räta ut sin gestalt, nu gick han framåtböjd under sin tunga börda. Visserligen var hans panna djupt fåråd. Men kring de tunna läpparna lekte oftast ett leende som röjde, att han var av ett sangviniskt temperament och hörde till de lyckliga naturer, som aldrig förlora modet och alltid låta leda sig av hoppet. Sin börda bar han insnörd i en mes, en träram lämpad efter ryggen, med tillbehör av yglor och vidjor. Sådana mesar eller mejsar är vanliga i hela övre Norrland, och man kan i dem bära bördor så tunga som en halv tunna spannmål. Hans dräkt utgjordes för närvarande av en trasig ylleskjorta, grå lappade vadmalsbyxor med bälte och knäspännen, gråa strumpor på benen, en gammal hatt på huvudet och näverskor på fötterna. Den gråa vadmalsrocken låg kastad över mesen, där även ett par pjäxor dinglade. Hustrun, som tycktes några år äldre än han, bar den då i Jämtland vanliga sockertoppslika kvinnomössan, svart till tecken att hon var gift. För övrigt var hennes kvinnodräkt lika knapphändig som makens manliga. Liksom han bar hon på ryggen en mes. Själv var hon under kvinnors medelstorlek och såg frisk ut, ehuru ej hennes ansikte ej hade samma förtröstansfulla uttryck som mannens; det vilade både bekymmer och svårmod däröver.

De åtföljdes av tre barn: två flickor och en gosse. Den äldsta tolvåriga flickan bar på ryggen även sin börda i en kont, flätad av näver. Den yngre, sexårig, bar matknyttet, som givmilda händer fyllde vid varje människoboning,

där de rastade på sin långa färd. Dem åttaårige gossen var däremot den ende, som ej fått sig någon börda anförtrodd. Visserligen hade han i handen en käpp, men den begagnade han endast till att för sitt nöjes skull slå ihjäl alla de lämlar han mötte på vägen. Han var tydligen föräldrarnas skötebarn. Han var ju en gosse och såsom sådan skulle han i framtiden bli deras stöd, där de slogo sig ned. Men först måste han bli stor och stark, och därför måste han nu omhuldas så mycket mer. Alla barnen gingo liksom föräldrarna i näver-skor på den av rötter och sten uppfyllda stigen, som endast var en kreatursväg.

Det är väl nu skäl att presentera även den övriga delen av sällskapet, som utgjordes av två kor, tio getter och fem får. Getterna och fåren fingo springa lösa och lediga, men korna var klövjade på samma sätt som hästar med klövjesesar. Det är vidjekorgar i vilka husgeråd forslades. En tik av lapphundras tjänstgjorde som boskapsvaktare och pådrivare.

Vägen ledde nu förbi en stor skogshäll, under vilken framvälvde en kallkälla, där trötta vandrare brukade vila och släcka sin törst. De äldre satte sig med packningen mot någon sten eller stubbe, ty det lönade sig icke att för så kort stund befria sig befria sig från mesarna.

Hustrun suckade djupt:

- Det gick väl an, så länge vi hade landsvägen att gå efter, men nu bär det uppåt alltjämt, och kanske vi gå vilse mitt i ödemarken.

- Jag tycker tvärtom, stt det är mycket bättre att gå i skogen, ty där har man då skugga, svarade mannen och torkade sig i pannan med skjortärmen.

- Ja, du finner det alltid bäst som det är.

- Nej, som det är, genmälte han med eftertryck och steg upp för att skära sig en näver och därav göra en "ryva" att dricka vatten med..

Gossen, som stridit mot några lämlar, kom nu framspringande och ropade:

- Pappa, nu har jag slagit ihjäl tjugoen lämlar i dag.

- Så får du inte säga, när du har räknat till tjugonio så är det trettio sedan.

Gossen mottog läraktigt sin lektion i räknekonsten och frågade sedan:

- Pappa, var kommer alla lämlarna ifrån?

- Det är lapparna som har trollat fram dem emot oss, så att vi inte ska slip-
pa till fjälls.

- Att du ska gäckas med gossen så där, Per, förebrådde honom hustrun, nog vet
du, att lämlarna regna ned från himmelen, ty det är Gud som har skapat dem så-
väl som allt annat.

- Är det synd att slå ihjäl dem då? inföll gossen.

Modern teg och fadern avgjorde spørsmålet:

- Nej, det är inte mera synd att slå ihjäl en lämmel än det är att dräpa en
mygga.

Familjen bröt upp igen.

- Pappa, jag är så trött, ropade gossen.

Fadern svarade ingenting. Nu var det modern som strök hans hår och tröstade
honom:

- I natt får du nog sova i bäddad säng igen.

....

Solen höll redan på att gå ned, då familjen efter flera timmars vandring när-
made sig Harrsjön. Lämlarna tycktes bliva allt talrikare. De gula och svart-
spräckliga, råttliknande djuren veko icke ur vägen för de mötande utan fräste
ilsket och beto i näverskorna, när man sparkade till dem. Men vida besvärli-
gare än lämlarna blev myggen. I furuskogar hade vandrarna blott i mindre grad
haft att kämpa mot den långbenta kransen eller långnäsan men vid ankomsten
till vattendrag och lövrikare trakter omgävos de därjämte av den lilla knot-
ten i stora moln, och mot honom var strid fåfång. Han kröp in i ögon, öron och
näsa, ja ingenom kläderna.

Den flyttande familjen varseblev med glädje vid vandringen utför bergslutt-
ningen de gråa husen vid den spegelblanka sjön. De kände icke nybyggaren
Anders Nilsson (Harr 55 ?), som bodde där, men de var säkra på att hos honom
få härbärke. Det rök ur stugans skorsten, således måste husfolket vara hemma
och ännu uppe trots den sena timmen. Kreaturen påskyndade också sina steg och
brydde sig ej längre om att beta av gräset invid vägen, ty deras erfarenhet
sade dem, att de där framme bland gärdesgårdar och hus skulle finna vila och
skydd mot myggen. Då de trötta vandrarna närmade sig gården, varseblevo de en
man i skjortärmarna och med högröd yllemössa på huvudet. Han höll på att upp-

sätta nät invid stugan, som låg nära intill stranden. De hade hört sig för om honom, där de senast haft härbärke, och fått veta att han hette Anders Nilsson och var den ende nybyggaren vid Harrsjön.

- Guds fred! hälsade den flyttande husfadern och steg fram till den andre.
- Guds fred tillbaka! Jag tror det är långväga främmande, yttrade Anders Nilsson långsamt och såg upp men fortsatte nätuppsättningen.
- Ja, det är nog så. Går det an att få låna hus här?
- Jo, det går väl för sig, kan jag tro, ifall ni håller tillgodo med det som det är. - Märet! ropade han till sin äldsta dotter, som nyfiket tittade fram genom fähusdörren, sätt in korna och kör in småkråka!
- Nej, kära hjärtanes, det ska vi göra, ropade den främmandes hustru.
- Märet har nog inte gått så långt som ni idag. Jag tänker att ni bättre behöver vila, sade Anders Nilsson och lämnade sina uppsatta nät. - Kom in och sätt er!

Han gick före dem in i stugan, där de välkomnades av hans hustru, som med de mindre barnen stod framför den rymliga spisen och höll på att hänga upp en gryta.

- Du glömmer väl inte att vi har storfrämmande, mor, anmärkte hennes man.
  - Tycker nån det? svarade hon och vände sitt av välvilja strålande ansikte mot de nykomna. - Stig fram och sitt, bad hon, under det hennes två gossar släpade fram en bänk ända intill spisen, där tjärvedsbrasan flammade.
- Under mycket krus och många ursäkter såsom bruket fordrade, tog den nykomna familjen plats på den långa bänken, och nu först började presentationen.
- Du är väl nedifrån bygden, kan jag tro? sporde värden i det han räckte fram en väldig träkanna med pip och fylld med hembryggt dricka.
  - Ja, jag heter Nils Jonsson Åhrberg, svarade gästen och räckte kannan åt sin hustru, sedan han själv druckit.
  - Från trakten av Åreskutan då, kan jag höra på efternamnet.
  - Ja, från Undersåker.
  - Det är visst bra långt härifrån och dit?
  - Ja, vi ha farit landsvägen genom sju kyrksocknar: Mörsil, Alsen, Näskott, Aspås, Lit, Häggenås och Hammerdal, sedan på färja över sundet vid Ströms kyrka, på

skogsvägen genom Ströms socken, på färja över Flåsjön från Gubbhögen till Siljeåsen och sedan hit. Det var 13 mil från Undersåker till Hammerdal, om jag minns rätt, men sedan fanns det inga milstenar, eller rättare, det fanns alldeles för många, tillade han mysande, och de andra skrattade åt hans kvickhet.

- Till Hammerdal är det tolv om inte tretton mil härifrån, upplyste Anders Nilsson. Vart skall du fara nu då?

- Jag tänkte mig upp till Sjugden.

- Det var långt det. Då har du fyra mil kvar ännu.

- Till Sjugden! Jämmerligen så långt! utropade husmodern. - Ante, var det inte dit som Nils Jakobsson for i fjol?

- Jo, svarade Anders Nilsson, han hade tänkt grunda ett nybygge där, men han for snart därifrån.

- Vet väl det, inföll Åhrberg, jag träffade honom i vintras på gregormarknaden i Östersund. Han är från samma socken som jag.

- Varför flyttade han från Sjugden? frågade husmodern.

- Det var visst lapparna som körde honom därifrån, svarade hennes man

- Det tror jag inte, invände Åhrberg. Han sade själv, att han inte trivdes där, fast det var överflöd på fisk och gott bete och allt vad folk och få kunde önska sig.

- Ja, men jag tror ändå, att det var mest för lapparnas skull, som han for därifrån, fortfor Anders Nilsson. - De hotade honom hela den tid han satt däruppe.

- Jag är inte alls rädd för lapparna, utbrast Åhrberg. - Låt dem hota så mycket de vilja. Ingen vågar ändå göra mig något ont, och jag åtar mig att klå upp ett halvt dussin lappar på en gång ifall det gäller.

- Lapparna akta sig nog för det. Men i stället skada de dig på allt möjligt sätt. Låta renarna trampa ned ditt hö och mera sådant

- Då skaffar jag mig ersättning, jag skjuter deras renar, det har jag rättighet till, då kongl. majestät gett mig lov att sätta mig ner som nybyggare varhelst jag finner lämpligt.

- Ja, du bör ha noga reda på förordningarna.

- Jag skulle väl vara dum annars, om jag for dit upp och inte hade reda på